

HET NIEUWE REVISIONISME

Sedert eind zeventiger jaren, en vooral sedert de machtsovername door de regering Thatcher in mei 1979, is er door links een uitgebreide literatuur voortgebracht om rekenschap te geven van de moeilijkheden die Labour en de gehele arbeidersbeweging hebben geteisterd. Het zoeken naar verklaringen — en naar hulpmiddelen — is intenser geworden dan ooit sedert de tweede Conservatieve overwinning in de verkiezingen van Juni 1983. Dit hoeft niet te verbazen. Vermits een uiterst reactionaire regering in haar macht werd bevestigd niettegenstaande massale werkloosheid, het uithollen van welvaartsstaat en kollektieve diensten, en een manifest onvermogen om de achteruitgang van de Britse economie te stoppen, laat staan ze te verbeteren. Het is duidelijk dat dit harde tijden zijn voor de gehele linkerzijde en het is zeer natuurlijk — en zeer wenselijk — dat zulke tijden intens nadenken over wat verkeerd ging en over wat gedaan moet worden, meebrengen. Ik zal echter betogen dat de tendenzen die de laatste jaren overheersen in de geschriften van Links, geen socialistische oplossingen aanbieden voor de problemen waarmee ze nu gekonfronteerd worden, maar een nieuw revisionisme uitmaken (om John Westergaards uitdrukking te gebruiken) dat een duidelijk afhaken betekent van socialistische standpunten. Verre van een uitweg uit de crisis aan te bieden, is deze literatuur slechts een nieuwe manifestatie ervan, die niet in geringe mate bijdraagt tot het ongenoegen, de verwarring, het gebrek aan vertrouwen en zelfs de wanhoop van Links. Het verschijnsel is natuurlijk niet beperkt tot Groot Brittanië en het neemt krachtiger en vernietigender vormen aan in andere landen, vooral in Frankrijk waar het niet bij 'nieuw revisionisme' bleef maar tot een massaal afdrijven in anticommunistische hysterie en wereldlijk en religieus obscurantisme heeft geleid. Niets gelijkwaardigs was te zien in Groot Brittanië, en daarvoor mogen we echt dankbaar zijn. Het heeft tenminste niet plaatsgegrepen in het werk van de personen die ik hier ter sprake breng.

Ik heb gesproken over 'tendenzen' en wil hierdoor een

spectrum van denkvormen aanduiden, waarin zeer verschillende standpunten en accenten kunnen gevonden worden, naar voor gebracht door mensen die tot verschillende generaties, tradities, partijen en bewegingen behoren en het niet noodzakelijkerwijze met elkaar eens zijn op belangrijke punten. Het is echter juist deze verscheidenheid die heeft helpen verbergen hoezeer deze mensen tot eenzelfde denkstroming behoren. Als ik Eric Hobsbawm, Stuart Hall, Rob Rowthorn, Beatrix Campbell, Raphael Samuel, Gareth Stedman Jones, Chantal Mouffe, Ernesto Laclau, Paul Hirst, Barry Hindess en anderen lees is tijdschriften als Marxism Today, New Socialist, New Statesman en enkele andere publikaties dan vind ik, niettegenstaande de grote onderlinge verschillen, uitgesproken overeenkomsten in aanpak, bekommernis en houding en, niet minder belangrijk, ook in zekere gemeenschappelijke afwijzingen.

De tweede golf.

Dit nieuw revisionisme is de tweede golf die zich sedert WO II in Groot Brittannië ontwikkelt. De eerste, in de vijftiger jaren, bereikte haar hoogtepunt met Hugh Gaitskill's poging om de Labour partij om te buigen in rechtse richting. Ze ontleende haar kracht aan de verkiezingsnederlagen van Labour in 1951, 1955 en 1959 maar was er niet door veroorzaakt. De werkelijke oorzaak was de beslissing van leiders van de Labour partij — en van de vakbonden — om Labour te bevrijden van socialistische verbintenissen en de Rechtse dominantie over Links te steunen. Verkiezingsnederlagen bevestigden enkel de leiders van Labour in hun overtuiging dat socialistische ideeën een onverdraaglijke hinderpaal waren in ideologisch, politiek en electoraal opzicht.

Het hedendaagse revisionisme is een zeer verschillende zaak, in oorsprong, personeel en doel. Voor de meesten die erin betrokken zijn heeft de nederlaag van Labour aanleiding gegeven tot een angstig nadenken over de redenen van de achteruitgang van Labour's aanhang in de arbeidersklasse, en dit nadenken maakt zelf deel uit van een veel uitgebreider in vraag stellen van marxistische theorie en socialistische voorstellen en praktijken. In dit opzicht is het Engels nieuw revisionisme verbonden met een internationaal fenomeen gevoed door vele verschillende bronnen. De ervaring van het "reëel bestaand socialisme", Tsjecho-Slowakije en Afganistan. De ineenstorting van Maoïstische illusies. Cambodjia en de zure nasmaak van de overwinning in Vietnam. Het afsterven van de Euro-kommunistische hoop. Het opduiken van "nieuwe sociale bewegingen" geboren uit

ontevredenheid met de begrenzings van de klassieke Labour en de socialistische bewegingen en partijen. Een stijgend ongelooft in de arbeidersklasse als drager van radikale sociale veranderingen, en daarmee samenhangend een crisis van het Marxisme". Meer bijzonder voor Engeland was er eveneens voor velen het trauma van "Thatcherism", en zelfs nog traumatischer, zijn vermogen om verkiezingen te winnen.

Zij die deel uitmaken van het nieuw revisionisme zijn geen rechtse sociaal-demokraten. Sommigen, zoals Eric Hobsbawm en Bob Rowthorn zijn leden van de kommunistische partij sedert vele jaren. Anderen zoals Stuart Hall en Raphael Jones behoren tot de stichters van Nieuw Links uit de vijftiger jaren : beiden waren en zijn aanhangers van radikale veranderingen. Anderen situeren zich in verschillende delen van de arbeiders- vredes- of vrouwenbeweging, of in alle drie. Velen behouden affiniteiten met één of andere vorm van Marxisme. Geen enkele heeft het socialisme afgezworen : ze geloven integendeel het vooruit te helpen door de vragen die ze stellen, de twijfels die ze uitdrukken, de kritieken die ze formuleren en de richtingen die ze aanwijzen.

Waarom spreek ik dan van een verlaten van socialistische stellingen ? Om op die vraag te antwoorden zal ik achtereenvolgens vier met elkaar verwante problemen behandelen die zowel centrale betekenis hebben voor de arbeidersbeweging in het algemeen als voor het denkspectrum dat ik hier onderzoek : de betekenis van "klassenpolitiek", het probleem van de staat, socialistische strategie en de Labour Party; en enkele vraagstukken van buitenlandse politiek. (nota van de vertaalster : de socialistische strategie van de Engelse Labour wordt in het oorspronkelijk artikel ook behandeld, maar als te typisch Engels niet in de vertaling overgenomen). Vooraleer te beginnen doe ik opmerken dat het nieuw revisionisme reeds sterke tegenstand heeft opgeroepen. Eric Hobsbawm's Marx Memorial Lecture van 1978 "De mars vooruit van Labour gestopt ?", eerst gepubliceerd in "Marxism Today", lokte veel kritiek uit in de volgende nummers van dat tijdschrift, zowel vanwege kommunisten als van anderen. Sindsdien kwam weerstand tegen deze revisionistische publicaties van de linkse Labour (Labour Herald en London Labour Briefing), van linkse figuren zoals Tony Benn en Eric Heffer, van Trotskistische tijdschriften zoals "Socialist Worker" en "Socialist Action". Maar de voornaamste tegenstand kwam van de Kommunistische Partij, de zeer traditionele "Morning Star". Het huidige artikel heeft zeker gebruik kunnen maken van wat reeds gezegd werd over het nieuw revisionisme, maar ik zal toch

argumenten gebruiken die soms scherp verschillen van wat elders werd uitgedrukt.

Klassenpolitiek

“Klassenpolitiek” is de afkorting geworden van alles wat de nieuwe revisionisten het sterkst afwijzen : vóór alles kwam het te staan voor de nadruk op het “primaat” van de georganiseerde arbeidersbeweging in de bestrijding van de kapitalistische macht en (als uitvoerder van) de taak een radikaal verschillende sociale orde te scheppen.

Het verwerpen van dit primaat baseert zich op vele verschillende tegenwerpingen : de arbeidersklasse, in alle gevorderde kapitalistische landen, heeft geweigerd de revolutionaire rol te spelen die Marx haar toedacht, en geeft geen blijk deze rol te willen spelen, integendeel. zijn de doelen van de arbeidersorganisaties (die natuurlijk slechts een minderheid van de arbeidersklasse uitmaken) altijd strikt begrensd “ekonomistisch”, sectair en, korporatistisch geweest en gebleven; en kunnen ten gevolge daarvan, de georganiseerde arbeid en de instellingen die ze beheren te vertegenwoordigen – syndikaten en partijen – niet beschouwd worden als vertegenwoordigers van alle uitgebuite en onderdrukte groepen in de maatschappij. De arbeidersklasse is daarom niet de “universele klasse” wiens bevrijding de bevrijding van alle onderdrukte groepen zou betekenen. De aanspraak op universaliteit is niet alleen vals maar opent de deur voor de voortzetting van de onderdrukking door het afwijzen van ieder “pluralisme”, dat juist tot het socialistisch projekt behoort of zou moeten behoren. De arbeidersklasse in de traditionele Marxistische betekenis van dat woord, is in ieder geval op het punt te verdwijnen in gevorderde kapitalistische landen, als resultaat van technologische ontwikkelingen in het laat-kapitalisme gekombineerd met een nieuwe internationale verdeling van de arbeid. “Nieuwe sociale bewegingen” gebaseerd op ras, volk, geslacht, sexuele voorkeur, ekologische bezorgdheid en strijd voor de vrede zijn op zijn minst even grote als radikale uitdagingen – feitelijk groter en radikaler uitdagingen – voor de gevestigde orde dan de georganiseerde arbeid. Niet alle revisionisten hangen al deze stellingen aan, maar de meesten zijn verdedigers van sommige ervan. De tijd kan rijp zijn of niet om “vaarwel te zeggen aan het proletariaat”, zoals André Gorz het zou stellen, maar de tijd is zeker rijp om het “primaat” van de arbeidersklasse te verwerpen, aangezien dit begrip archaisch, verkeerd en gevaarlijk is, en om het te vervangen door een model van gevechten gebaseerd

op een veelheid van belangen, bezorgdheden en vertogen, uitgaand van een veelheid van sociale lagen, groepen en bewegingen, zonder hiërarchische aanmatigheden of aanspraken, in een veelheid van voortdurend veranderende allianties.

Het zou dom zijn te beweren dat in al deze argumenten geen belangrijke inzichten verborgen liggen en vele noodzakelijke correcties en kritieken op traditionele en zelfgenoegzame houdingen. Het zou dwaas zijn te ontkennen dat vele vragen gesteld door de nieuwe revisionisten niet met uiterste ernst moeten worden genomen door iedereen die bezorgd is over de vooruitgang van het socialisme. Maar evenmin moet ons dit beletten uit te spreken wat verkeerd is in wat het nieuw revisionisme zegt over de rol van de georganiseerde arbeiderspartij in de aanval tegen de kapitalistische macht.

Nieuwe samenstelling van de arbeidersklasse.

Het is volstrekt juist dat in recente jaren de arbeidersklasse een belangrijke verandering in haar samenstelling heeft doormaakt, met een inkrimping van traditionele industriële sectoren en een belangrijke groei van de "witte boorden", distributie, diensten en technische sectoren. Dit verschijnsel is niet uniek: in de één of andere vorm heeft dit plaatsgegrepen doorheen de geschiedenis van het kapitalisme en in het bijzonder in de 20e eeuw door het dramatisch verdwijnen van landbouwarbeiders als een zeer grote komponent van de arbeidersklasse. Maar in geen geval is een veranderde samenstelling van de arbeidersklasse synoniem met haar verdwijnen als klasse. Men kan integendeel op een redelijke manier verdedigen dat een vermeerdering van het aantal loontrekkenden zich heeft voorgedaan, gelokaliseerd in de ondergeschikte lagen van het produktieproces. Het zijn die personen die samen met diegenen die van hen afhankelijk zijn, de arbeidersklasse van de gevorderde kapitalistische landen uitmaken en in feite het grootste deel van de bevolking vertegenwoordigen.

Deze arbeidersklasse is niet gelijk aan wat ze honderd, vijftig of vijftientig jaar geleden was. Maar in termen van haar plaats in het produktieproces, haar uiterst begrensde of niet bestaande macht en verantwoordelijkheid in dat proces, haar bijna uitsluitende afhankelijkheid van verkoop van arbeidskracht als bron van inkomen, en het niveau van het inkomen, blijft ze even duidelijk "arbeidersklasse" als haar voorgangers. Hetzelfde kan gezegd worden van dat deel van de bevolking samengesteld uit werklozen en anderen die geen plaats hebben in het produktie-

proces, en afhangen van uitkeringen. Men moet ook noteren dat de "traditionele" industriële arbeidersklasse niet op het punt staat volledig te verdwijnen. Met andere woorden : het is voorbarig afscheid te nemen van de arbeidersklasse.

Evenmin is het waarschijnlijk dat deze op een nieuwe manier samengestelde arbeidersklasse minder dan de vroegere een "klassebewustzijn" kan ontwikkelen (dat de socialisten steeds gehoopt hebben te zien ontstaan). De steeds terugkerende bewering dat de huidige arbeidersklasse geïntegreerd is in het kapitalisme, dat ze ermee verzoend is, of dat ze onomkeerbaar versplinterd is in met elkaar in konflikt liggende elementen is nu evenmin als vroeger gefundeerd.

Nieuwe Sociale Bewegingen.

Het is ook belangrijk nota te nemen van het feit dat de arbeidersklasse een groot aantal personen bevat die ook deel uitmaken van "nieuwe sociale bewegingen" of die lid zijn van het gehoor dat die bewegingen wensen te bereiken. Hun ledenaantal uit de arbeidersklasse maakt een wezenlijk deel uit van hun sociale identiteit. Door dit te zeggen vervallen we niet in het "sociaal reduktionisme" waarvan de nieuwe revisionisten Marxisten zo gemakkelijk beschuldigen. Deze uitspraak is eerder een voorbeeld van wat we "sociaal relationisme" zouden kunnen noemen, of de bewering dat het behoren tot een zekere klasse een kritische, beslissende faktor is van ons "sociaal zijn".

Hier moeten we verder op ingaan. Het is mogelijk voor vrouwelijke zwarte of homoseksuele arbeiders in de diepste diepte van hun individualiteit te voelen dat ze zich als vrouw, zwarte of homoseksueel bepalen, en dat ze als zodanig uitbuiting, diskriminatie en onderdrukking ervaren. Maar het feit dat ze zich als zodanig voelen, alhoewel van het grootste belang, betekent daarom nog niet dat hun ervaring een adekwate afbeelding van de werkelijkheid uitmaakt. Deze werkelijkheid, alhoewel hun uitbuiting, diskriminatie en onderdrukking als vrouwen, zwarten en homoseksuelen ertoe behoort, is beslissend bepaald door het feit dat ze arbeiders zijn, gesitueerd in een bepaalde plaats van de sociale structuur en van het produktieproces. Vrouwen, negers en homoseksuelen die tot de hogere burgerij behoren kunnen ook diskriminatie en onderdrukking ervaren, maar dit gebeurt op een andere manier. Een vrouwelijke blanke arbeidster ondergaat een dubbele onderdrukking; een zwarte vrouwelijke arbeidster een driedubbele — als zwarte, vrouw én arbeidster — en deze veelheid van onderdrukkingen voegt zich natuurlijk samen. Ge-

slacht en klasse tegen elkaar op stellen, geslacht of ras of om het even wat als het bepalend criterium voor "sociaal zijn" maken, en de klasse-situatie vergeten of het belang ervan negeren, helpt slechts de kloven die binnen de arbeidersklasse bestaan verdiepen.

Sectarisme, sexisme en racisme bestaan. Het is echter niet overbodig er aan te herinneren dat ze soms overwonnen werden — ten minste gedeeltelijk — in de strijd; dat arbeiders in verschillende beroepen, vrouwen en mannen, blanken en zwarten, soms solidair tegen dezelfde vijand hebben gevochten; dat zelfs miljoenen arbeiders niettegenstaande al hun verdeeldheid en verschillen verbonden zijn geworden — hoe zwak ook — door hun gemeenschappelijke steun aan partijen die niet vooral sektoren of partiële groepen steunden, maar klasse-solidariteit en gemeenschappelijke doelgerichtheid nastreefden; dat er geen inherent konflikt bestaat dat voor altijd arbeiders van arbeiders scheidt.

Geen enkele van deze overwegingen is voldoende om de dagelijkse diskriminatie en onderdrukking die arbeiders tegen arbeiders uitoefenen te doen verdwijnen, maar het blijft belangrijk voor socialisten geen onoverkomelijke barrikades op te richten, met het gevolg dat het beste dat gehoopt kan worden het afsluiten is van voorbijgaande en verdachte coalities tussen natuurlijke antagonisten. Het is niet alleen te verkiezen maar ook redelijker, om de behoefte te onderstrepen verschillen te verzoenen en uiteen te zetten hoezeer hun intensiteit afhangt van de gegeven context. In "Wigan Pier Revisited" vertelt Beatrix Campbell dat ze haar ontwikkeling begon "als het soort feministe dat zei 'het zijn niet de mannen, het is het systeem' ", maar dat haar reis haar ervan heeft overtuigd dat "mannen en hun mannelijkheid, in hun dagelijkse, individuele manifestatie, een systematische blok van weerstand tegen vrouwen van hun eigen gemeenschap en klasse vormen. Zowel individuele mannen als de politieke bewegingen die mannen in de arbeidersklasse hebben gevormd zijn schuldig." Zonder twijfel, "het systeem" kan niet alles wat gebeurt verklaren, laat staan verontschuldigen. Maar evenmin kan het volstaan, tenminste in socialistische termen, deze onge-nanceerde en radikale veroordeling van kollektieve schuld uit te spreken tegen "mannen".

De ervaringen met de mijnwerkersstaking hebben hier belang, of beter gezegd de ervaringen van vrouwen in die staking. In haar hoofdstuk over mijnwerkers — de prototypen van "mannelijkheid" in haar betoog — schrijft Beatrix Campbell over de "cultus van mannelijkheid in werk, spel en politiek" dat "bloeit in exclusieve vrijmetselarijen van mannen met hun geheime

codes, die vrouwen tot immigranten maken in hun eigen gemeenschappen". Nu was het juist op hetzelfde ogenblik dat boek verscheen, dat deze zogenaamde immigranten in hun eigen omgeving die prachtige hulpgroepen organiseerden en schouder aan schouder stonden met de mijnwerkers in de picketlijnen; er scheen geen "systematische blok van weerstand" te bestaan van de mijnwerkers tegen wat de vrouwen deden, wel integendeel. Op het gevaar af belachelijk te lijken, is het toch waard te noteren dat de zo uitgescholden en verachte vakbonden niet volledig onbewust zijn gebleven van de uitwassen die hun beweging vervormden. Sexisme, racisme, diskriminatie en sectarisme zijn reëel genoeg in de arbeidersbeweging, maar ze worden meestal (niet altijd) als "deviaties" beschouwd en tegengesteld aan de waarden en doelen van de beweging. Natuurlijk zijn verklaringen niet genoeg en telt ook de praktijk. Op dit gebied is men nog ver van het doel. Men zou zich echter de wælde permitteren van een "arbeidsmetafysica" als men zou geloven dat een beweging die traditioneel gedomineerd werd door de blanke mannelijke arbeidersklasse, opgevoed in een competitieve kapitalistische context, in een land met een lange geschiedenis van imperialisme en afhankelijk van beperkingen en vervormingen, gevormd in die context en die geschiedenis, een grote sprong zou maken naar een teoretisch en praktisch "rijk" waaruit alle fouten die de arbeidersbeweging belasten zouden gebannen zijn. Men mag deze tekorten niet ontkennen, maar moet ertegen vechten, met de overtuiging dat men ze kan overwinnen en dat er geen onoverkomelijke hinderpalen bestaan tegen het dichterbij brengen van de praktijk bij de idealen.

Een geschiedenis van gevechten.

Terwijl men soms kan discussiëren, toch schijnt er op het eerste zicht weinig twijfel te kunnen bestaan ten opzichte van de opmerking dat de arbeidersklasse systematisch geweigerd heeft de revolutionaire rol te spelen die Marx haar had toebedeeld: tenslotte bewijzen de geschiedkundige feiten dat in geen enkel vergevorderd kapitalistisch land de arbeidersklasse revolutie heeft gevoerd.

Nochtans, bij nader toezien is de toestand misschien niet zo eenvoudig. De brutale bewering dat de arbeidersklasse in feite nooit een revolutionaire rol gespeeld heeft en dit ook niet heeft gewild, houdt geen rekening met het feit dat grote aantallen arbeiders, van het ene eind van Europa tot het andere in de twintigste eeuw dikwijls een aktivisme aan de dag legden dat

duidelijke revolutionaire bedoelingen had of tenminste sterke revolutionaire nevenbetekenissen vertoonde — in Rusland in 1917, in Oost-Europa, Oostenrijk, Duitsland en in Italië in de jaren onmiddellijk na W.O.I, in Spanje in de jaren dertig. Evenmin, zij het in minder dramatische vorm, was militant aktivisme afwezig in de arbeidersklasse van Frankrijk of Engeland of de Verenigde Staten. Dezelfde bewering houdt er evenmin rekening mee dat de weerstand tegen de Nazi-bezetting doorheen Europa in W.O.II, en met name in Frankrijk, Yougoslavië, Italië en Griekenland — een dramatische manifestatie van gewapende strijd op Europese schaal — in grote mate het werk is geweest van de arbeidersbeweging, niet alleen gedreven door de wil tot nationale bevrijding maar ook, en in niet mindere mate, door de wil tot een grondige, revolutionaire sociale vernieuwing. Een belangrijk deel van dit verhaal is ook de steun die sedert W.O.II door miljoenen werkers gegeven werd aan partijen die zulke vernieuwing beloofd hadden. En er zijn gelegenheden geweest in de na-oorlogse jaren — in Italië, Frankrijk, Portugal en Griekenland — waar grote aantallen arbeiders hetzelfde militantisme hebben ontplooid dat arbeiders in vroegere perioden aan de dag legden. Dit wijst er niet op dat Marx' model van de revolutie juist was. Deze opmerkingen willen alleen een noodzakelijke aanvulling brengen bij een historisch relaas dat systematisch de intensiteit en de diepte van de klassenstrijd waarin arbeiders zich hebben ingezet, onderbektentoon.

Er bestaat echter ook nog een geheel andere reden om te beweren dat de arbeidersklasse in de landen van het vergevorderde kapitalisme een meer "revolutionaire" rol speelde dan gewoonlijk wordt toegegeven. Dit is de beslissende rol, nooit voldoende erkend, gespeeld door de arbeidersklasse in het realiseren van de hervormingen die de geschiedenis van het kapitalisme kenmerken. Dat de "produktierelaties" en daardoor ook de leefwereld minder onderdrukkend zijn voor de meeste arbeiders dan honderd of zelfs vijftig jaar geleden, is in grote mate toe te schrijven aan de druk uitgeoefend van beneden op ondernemers en staat, en aan de directe en indirecte impact die de arbeidersklasse gehad heeft, via de organisaties die haar vertegenwoordigden, op de politieke systemen van deze landen. Dit alles heeft niet tot het bestormen van het Winterpaleis geleid en evenmin tot een revolutionaire transformatie van de kapitalistische maatschappijen. Maar het heeft veel meer betekenis gehad wat de draagwijdte en de resultaten betreft dan wordt uitgedrukt in zulke etiketten als "ekonomistisch", "korporatistisch" en zo meer.

De gemaakte vooruitgang heeft uitbuiting en onderdrukking niet beëindigd, en het minst nog die van vrouwen of rassen- of etnische minderheden. Die opmerking moet worden gemaakt, maar ze zou de voordelen niet mogen doen vervagen die veel van deze vormen van vooruitgang hebben meegebracht, en evenmin de mate waarin daarrond de verwachtingen werden verhoogd, en de vraag naar verdere vooruitgang werd aangemoedigd. Men kan gelijk hebben de arbeidersklasse niet als "universele" klasse te beschouwen; maar feit blijft dat de georganiseerde arbeidersbeweging, in vele van haar eisen en vele van haar gevechten, niet alleen strijdt voor haar onmiddellijke "economistische" en "korporatistische" belangen, maar ook voor de totale arbeidersklasse, en haar strijd sluit vele eisen van verschillende "nieuwe sociale bewegingen" in en kan ertoe komen ze vollediger en efficiënter te omvatten. Zo noteert Raphael Samuel: "De problemen opgeworpen door de mijnwerkersstaking zijn niet alleen sectorieel. Ze hebben te maken met energie-politiek, plaats van de arbeid, industriële democratie, verantwoordelijkheid van de regering, de waarde van geborgenheid en continuïteit, arbeidsethiek, regionale verarming, jeugdwerkloosheid, lokale rechten — en de dubbele standaard die ons publiek leven kenmerkt." R. Samuel, „a Plan for Disaster”, New Society, 7 March 1985.

~~De redenen om dit alles te zeggen hebben niets te maken met een sentimentele idealisering van de arbeidersklasse, of met het haar toeschrijven van een willekeurige geprivilegieerde rol, verzind door intellectuele impressarios en verworpen door de arbeidersklasse zélf. Het is eerder de arbeidersklasse zélf, zowel blanken als zwarten, mannen als vrouwen, werklozen als werkenden, jongeren als ouderen die op de meest akute manier (zelfs al is de intensiteit van die ervaring ongelijk) de tegenstellingen, beperkingen en onderdrukking van het kapitalisme ervaart; en dit brengt eisen voort in de arbeidersklasse, geboren uit gevoelde behoeften. Marxisten hebben de neiging gehad de mate waarin dit "sociale zijn" klassen- en socialistisch bewustzijn moet voortbrengen te overschatten. Veel van de revisionistische geschriften gaan echter naar het andere uiterste: door economisch en mechanistisch determinisme aan te klagen bezwijken ze aan de kwaal van volledig indeterminisme. De richting waartoe dit leidt is een subjektivisme waarin bearippen als klasse, structuur en maatschappij zullen ophouden gepaste instrumenten van analyse te zijn. In dit perspectief transformeert ideologie zich in een supermarkt waarin verschillende ideologische konstrukties of "vertogen" vrij ter beschikking staan, waartussen er één (of enkele) min of meer willkeurig zal gekozen worden door de ar-~~

beidersklasse (als er nog zo iets bestaat) zonder veel (of zelfs geen) verwijzingen naar "sociaal zijn". In feite wordt in dit perspectief "sociaal zijn" als onbestaand uitgestoten. Tegen dit alles moet onderstreept worden dat er niets "metafysisch", "teleologisch", "mechanistisch", "ekonomistisch", "reduktionistisch" of wat ook de zonden van het Marxisme zijn voor de revisionisten — te vinden is in het geloof dat veelvoudige alienaties, voortgebracht in de arbeidersklasse door het kapitalisme, druk, uitdaging, strijd, konflikt meebrengen een openheid — om het niet sterker te zeggen — voor ideeën van radikale verandering — en zelfs (!) voor socialisme.

Want tenslotte is het dit alles wat gebeurd is sedert de honderd jaar na Marx' dood, om niet verder terug te gaan. Geen revolutie, geen algemene volksopstand, maar het opbouwen van een dicht netwerk van instellingen — partijen, koöperatieven, de socialistische pers en vele andere diverse groepen — die een wereld van de arbeid vestigen, waarvan het doel druk, aanval, strijd en vernieuwing is. Het scheppen van deze wereld van de arbeid is geen geleidelijk proces geweest, en zijn geschiedenis is even sterk een geschiedenis van nederlagen, terugval en verraad als van sukses; haar tekorten zijn, vanuit socialistisch standpunt niet moeilijk te zien. Maar het proces is geleidelijk vooruitgegaan en zal zolang duren als het kapitalisme. Inderdaad, het zal nodig zijn nog een lange tijd voort te gaan. Het kan afgeleid worden van zijn doel, verdeeld, zelfs tijdelijk gestopt en vernield. Zelfs dan, het begint altijd opnieuw en gaat voort, omdat tegenstand en aanval de Siamese tweelingsbroeders zijn van uitbuiting en onderdrukking.

Het "primaat" van de georganiseerde arbeid in de strijd komt voort uit het feit dat geen enkele andere onderdrukte groep, beweging of kracht in de kapitalistische maatschappij in de verste verte de mogelijkheid heeft een zo effectieve en geduchte aanval tegen de heersende structuren van macht en privilege op te zetten als de georganiseerde arbeidersklasse. Op geen enkele manier bedoelt dit te zeggen dat vrouwen, zwarten, pacifisten, ekologisten, homoseksuelen en anderen niet belangrijk zijn, geen resultaten kunnen boeken, of dat ze hun onafhankelijke identiteit moeten opgeven. Absoluut niet. Het bedoelt slechts te zeggen dat de voornaamste (niet de enige) "grafdelver" van het kapitalisme de georganiseerde arbeidersklasse blijft. Hier vinden we de noodzakelijke, onvermijdelijke "agent van de historische verandering". Als, zoals voortdurend verteld wordt, de arbeidersklasse de taak niet wil verrichten dan zal de taak niet worden uitgevoerd; en de kapitalistische maatschappij zal voortgaan, generatie na generatie, als een konfliktproducerend, meer en

meer autoritair en brutaal sociaal systeem, vergiftigd door de onmogelijkheid een menselijk en rationeel gebruik te maken van de enorme mogelijkheden die het kapitalisme zelf heeft geschapen; tenzij natuurlijk de wereld in een nukleaire oorlog wordt geworpen. Niets in het vergevorderd kapitalisme en in de arbeiderswereld laat zulke konklusie toe.

De Staat.

Eén van de onderwerpen die in de literatuur van het nieuw revisionisme eminent voorkomt is de staat, een onderwerp waarvan Stuart Hall in november 1984 verklaarde dat het "centraal voor de strategie van een vernieuwd socialistisch project" is en waarrond hij "onder socialisten een grote verwarring" vaststelde. De verwarring, schijnt het, ligt in het feit dat op één niveau de socialisten een afschuw van de staat beklemtonen, en op een ander niveau er een groot vertrouwen in stellen. Dit lijkt me echter geen verwarring uit te drukken maar de onvermijdelijke spanning in socialistisch denken en praktijk, verbonden met het feit dat socialisten de staat aan de maatschappij willen onderwerpen, en toch de staat nodig hebben in de strijd voor hervorming binnen het kapitalisme en eveneens eisen dat de staat een belangrijke rol zou spelen in de verdediging en het behoud van een post-kapitalistisch regime (zelfs al is die staat dan een andere staat).

Stuart Hall meent dat het gebruiken van de staat voor reformistische doelen een verandering van zijn natuur inhoudt: "We preken nog over de 'kapitalistische staat'. Maar in feite gedragen we ons niet langer alsof de staat een monolithisch klassenkarakter heeft. Links, niettegenstaande zijn retoriek, heeft ook *zijn* deel van de staat: de welvaartsstaat die de behoeftigen steunt, de noden van de maatschappij dient, middelen herverdeelt voor de zwakkeren, voordelen verschaft — en dit alles op een universalistische basis, eerder dan gebonden aan de 'mogelijkheid te betalen' ". Dit is een opmerkelijke misvatting van de betekenis van de welvaartsmaatregelen die de staat opzet. Deze maatregelen beïnvloeden in een zekere mate de manier waarop uitbuiting en beheersing ervaren worden, maar vernietigen of bedreigen het systeem niet waarvan uitbuiting en onderdrukking het wezen zijn. ~~Wat de staat in dit domein doet is een reactie op druk waarop hij alleen de macht heeft te reageren en waartegenover hij handelt in de overtuiging dat zijn respons ertoe dient het systeem dat de staat geroepen is te verdedigen te versterken en niet te ondermijnen. Dat de staat een "welvaartsfunctie" vervult~~

vermindert niet in het minst zijn klassenstructuur.

Men hoeft er zich niet over te verwonderen dat socialisten deze welvaartsfunctie van de staat trachten uit te bouwen : deze uitbouw is een goed op zichzelf, een overwinning, in Marx' formulering, van de "politieke economie van de arbeid" tegen de politieke economie van het kapitaal. Een manier om de eisen en verwachtingen van de arbeidersklasse tegen kapitaal en staat te versterken. Een manier om betekenis en omvang van de rechten van de burger te versterken en uit te breiden. Kortom, een intrinsiek aspect van de klassenstrijd. Aldus is de aanklacht t.o.v. de krencterigheid, de bureaukratische betutteling en de politieke begrenzingsen waarmee de staat deze "welvaartsfunctie" vervult in scherp contrast met de wilde verspilling waarmee hij de wapenwedloop voert.

Het nieuw revisionisme klaagt "statisme" en "een door de staat geadministreerd socialisme" aan en er ligt veel waarheid in zijn kritiek tegen centralisme, bureaucratie, macht aan de top en passiviteit aan de basis. En toch is het gevaarlijk voor socialisten niet in te zien dat de "staat" (ongelukkig genoeg) van beslissend belang is voor alles wat ze wensen te bereiken. Stuart Hall heeft duidelijk gelijk in zijn aanklacht tegen een "idee van de staat die alles overneemt, die het gehele sociale leven, alle populaire energieën, alle democratische initiatieven in zich opneemt en die — hoe welwillend ook — regeert *in plaats van* het volk." Maar hij heeft ook gelijk de rol die aan de staat moet toekomen te erkennen, en te spreken over een "dilemma" gebaseerd op een "tegenstrijdige realiteit" en samengevat in de leuze "In en Tegen de Staat". Dit punt is cruciaal voor ieder idee van socialistische vooruitgang. Want het is door staatsactie (maar niet alleen daardoor) dat socialisten kunnen hopen de macht van kapitalisten te beheersen en te doen verdwijnen — door een staat die sterk veranderd is in structuur en personeel, maar niettemin door een staat.

Het nieuw revisionisme onderschat of ontkent zelfs dat het soort overgang dat het begrip socialisme impliceert een moeilijke onderneming is, niet alleen omdat de arbeidersklasse het niet ondersteunt maar ook omdat de dominante klasse het vurig bestrijdt, en dit nog zou doen zelfs al waren de arbeiders er volledig voor gewonnen. De "dominerende klasse" is geen metafoor : het wijst op een werkelijke en vrees inboezemende concentratie van macht, een enge samenwerking tussen kapitaal en staat, met enorme middelen voorzien en vastbesloten ze tot het uiterste te gebruiken, in samenwerking met buitenlandse bondgenoten, werkend om te voorkomen dat haar kracht effectief

zou worden ondermijnd. Het lijkt me dat het nieuw revisionisme deze macht niet ernstig genoeg neemt : het grootste deel van de relevante literatuur blijft opmerkelijk kort in de feitelijke studie en erkenning van de natuur en betekenis ervan, en van de gevolgen voor een realistische socialistische strategie.

Duale Macht

De macht van de dominante klasse en haar bondgenoten kan overwonnen worden : maar deze overwinning eist een sterke staat. Dit te zeggen betekent niet etatistisch, elitistisch, ondemokratisch, mannelijk chauvinistisch (de staat is mannelijk) of niet op de hoogte van de gevaren van de sterke staat te zijn. De manier om deze gevaren te voorkomen is niet de staat te devalueren en zijn rol te ontkennen, maar staatsmacht met arbeidersmacht te combineren in een systeem van "duale macht" dat een reeks van basiskrachten — partijen, syndikaten, arbeidersraden, lokale regeringen, vrouwengroepen, raden van zwarten, activisten van alle soort — ertoe brengt maximaal zelfbeheer uit te voeren in het productief proces en in alle domeinen van het alledaags leven. Stuart Hall besluit het artikel dat ik reeds citeerde door te verwijzen naar de "verschillende plaatsen van waaruit de heropbouw van de maatschappij kan starten waarvan de staat de anachronistische voogd is". Dit is veel te gemakkelijk. Want de staat is vandaag geen "anachronistische voogd" : hij is actief ingezet in de klassenstrijd van bovenuit. Evenmin zal de staat die "anachronistische voogd" zijn in de afzienbare toekomst. Hij zal meer moeten zijn dan dat, niet alleen om reaktionaire weerstand tegen de socialistische vooruitgang te voorkomen, maar om verschillende functies te vervullen, waaronder scheidsrechtelijke beslissingen tussen diverse en misschien konfliktuele krachten, samengevat onder de naam "volksmacht". Want, nuchter bekeken, is het zeker dat de "volksmacht" nog voor lange tijd zal moeten gekontroleerd worden nadat een postkapitalistische maatschappij gerealiseerd is : en het is een (radikaal omgevormde) staat, werkelijk democratisch, representatief en verantwoordelijk, die de noodzakelijke regulerende instelling zal moeten zijn. Het is die staat en zijn diverse lokale en regionale organen die de taak zullen hebben de *uiteindelijke* bescherming te verschaffen voor politieke, burgerlijke en sociale rechten; het is die staat die de *uiteindelijke* hulp zal moeten bieden tegen uitingen van sexismen, racismen, diskriminatie en machtsmisbruik die moeilijk zullen verdwijnen nadat het kapitalisme is overwonnen. (...)

De internationale dimensie

Men mag aannemen dat de nieuwe revisionisten unaniem fundamentele heroriënteringen in de Britse buitenlandse- en verdedigingspolitiek voorstaan, die unilaterale kernontwapening voor Engeland omvatten en het sluiten van Amerikaanse bases op Engels grondgebied. Men mag ook aannemen dat ze een einde willen maken aan de steun door Engeland gegeven aan de globale anti-revolutionaire onderneming waarin de V.S. zijn geengageerd in de naam van het antikommunisme sedert 1945; en zeker verwerpen ze Amerikaanse tussenkomsten in Midden Amerika. Velen — misschien de meesten — zouden het terugtrekken van Engeland uit de Nato bepleiten.

Wat de houding tegenover de S.U. betreft, de meerderheid van de nieuwe revisionisten staat sterk kritisch tegenover de Russische politiek en praktijk, binnen en buiten Rusland. Op vele gronden zijn ze er sterk van overtuigd dat de S.U. en landen die haar maatschappij-model aanvaarden veraf staan van alles wat terecht socialisme zou kunnen genoemd worden. Sommige critici van het nieuw revisionisme vinden deze houding afschuwelijk en een absolute afwijking van wat zij menen dat de weg van socialistische rechtschapenheid is. Andere critici, zoals ikzelf, nemen die houding niet aan maar zijn dankbaar, zoals reeds in het begin van dit artikel gezegd, dat onder Links in Engeland niets gevonden wordt dat lijkt op de ondersteuning van de Amerikaanse strategie en op het heftig anti-kommunisme dat opmerkelijk aanwezig is bij ex-Maoïsten, ex-Stalinisten en andere ex-linksen in Frankrijk en elders.

De houding en de inzet van de nieuwe revisionisten met betrekking tot landsverdediging en buitenlandse politiek heeft echter belangrijke implicaties die nooit ernstig overwogen worden. Twee ervan moeten hier speciaal worden vermeld. Labour-leiders hebben ook hun stellingnamen en inzet. Ze bestrijden zekere vormen van Amerikaanse inmenging bv. in Nicaragua; ze zijn ook officieel tegenstanders — maar hoe sterk? — van kernbases in Engeland, van Cruise en Pershing raketten, Polaris, Trident en Star Wars. Maar ze blijven sterke voorstanders — daar bestaat geen twijfel over — van het bondgenootschap met de V.S. en het lidmaatschap van de Nato. Dit mengsel van meningen is een perfect middel voor twijfel en inkoherentie; zo duidelijk gemanifesteerd in de algemene verkiezingskampagne van 1983. Het probleem is onopgelost. Maar als het opgelost moet worden in een linkse richting dan moet dat gebeuren door een langdurig gesprek met "traditioneel" Links binnen en buiten

Labour. Hier zoals elders zouden de nieuwe revisionisten "traditioneel" Links moeten zien als noodzakelijk voor hun eigen doelen en niet als een vijandige en vreemde macht. Onpopulair als de uitspraak mag klinken, niets zal bewegen vooraleer de georganiseerde arbeidersklasse zal beslissen dát het beweegt. Dit is geen devaluatie van het werk van de pacifistische beweging : het is alleen zeggen dat ze geen werkelijke beweging zal worden zonder georganiseerd links.

Het tweede punt staat in sterk verband met het eerste. Iedere betekenisvolle heroriëntering op gebied van landsverdediging en buitenlandse politiek — en unilaterale kernontwapening is dit zeker — zou duidelijk als "revolutionair" beschouwd worden door een massale groep van konservatieven in binnen- en buitenland. Inderdaad, iedere ernstige poging door een hypothetische Labour-regering om in de praktijk zulke politiek te voeren zoals het sluiten van Amerikaanse bases en afstand doen van het Engels kernarsenaal zou stuiten op een heftige weerstand van vele milieus in Engeland, de V.S. en andere Nato landen.

Dit stelt dezelfde overwegingen centraal die vroeger aangevoerd werden met betrekking tot socialistische maatregelen om de bestaande machtscentra uit te hollen en te doen verdwijnen. Het verzet tegen iedere radicale oriëntering door een linkse regering van bestaande defensie- en buitenlandse politiek kan alleen worden tegengewerkt door een massale mobilisatie van krachten uit vele hoeken : de macht van de georganiseerde arbeidersbeweging van mannelijke en vrouwelijke arbeiders, blanke en zwarte arbeiders, jonge en oude arbeiders, zal daartoe vereist zijn. Deze mobilisatie zou weer opnieuw een combinatie vereisen van staatsmacht en klassemacht, van organisatie en leiding met lokale initiatieven en spontaneiteit vanuit de basis. Met andere woorden : de strijd voor het socialisme, zowel als voor de vrede vereist een systeem van volksallianties : alleen de georganiseerde arbeidersklasse kan de basis van dat systeem zijn.

Een van de meest gehoorde slogans van hedendaags Links luidt : "Pessimisme van de intelligentie, optimisme van de wil". Die slogan wordt altijd aan Gramsci toegeschreven maar werd in werkelijkheid door hem aan Romain Rolland ontleend, die tot een geheel andere politieke traditie behoorde. De slogan is vaak door links opgevat als een totem waarin haar enige wijsheid lag vervat voor de hedendaagse tijd. In feite is het een uiterst slechte slogan voor socialistes. Hij houdt ons voor dat het redelijk is ervan overtuigd te zijn dat niets zal worden verwezenlijkt zoals het zou moeten, dat nederlagen waarschijnlijker zijn dan successen, dat de hoop op een sociale orde die vrij is van uitbuiting en

onderdrukking vermoedelijk een illusie is, maar dat we niettemin moeten doorgaan, tegen alle waarschijnlijkheid in, in een stemming van vastberaden wanhoop. Het is een slogan die "nobel" geboren is uit romantisch pathos, zonder zelfs de verdienste van waarschijnlijkheid, want het is niet waarschijnlijk dat er veel inspanning zal geleverd worden indien onze intelligentie ons vertelt dat iedere onderneming nutteloos, hopeloos, ten dode opgeschreven is. En toch is dat precies de teneur waarin het denken van het nieuw revisionisme is gezet. (...)

(vertaling : Jenny Walry)

*Dit artikel verscheen oorspronkelijk integraal in *New Left Review*, 1985, 150, pp. 5–28. Het werd ingekort, daar waar de auteur uitsluitend over Britse toestanden handelt. We danken de redactie van NLR voor hun toestemming tot publikatie.